Časopis Národního muzea. Řada historická
Journal of the National Museum (Prague). Series Historia
187 • 1–2 • 2018 • (p. 41–62)

Političtí rukojmí 1939–1945: Jaroslav Hájek, Vojtěch Hanzal a Vladimír Vicovský[1]

Kateřina Pařízková

Abstract: Political hostages 1939–1945: Jaroslav Hájek, Vojtěch Hanzal and Vladimír Vicovský
The archive of the National Museum keeps funds, which include records of recollections and valuable relics of life in the Buchenwald concentration camp in the Documentation of Modern History collection. These materials became the basis of the submitted paper about so-called political hostages who were imprisoned here for strategic reasons by the Nazis at the very beginning of the war in 1939. This included three talented literary authors: Jaroslav Hájek, Vladimír Vicovský and Vojtěch Hanzal, who were some of the first to be imprisoned in September 1939 as hostages during the Albrecht I.2 event and were gradually gathered in German territory in the Buchenwald concentration camp. They all survived their stay in the camp and recorded the general history of the Buchenwald concentration camp in their recollections, which Hájek subsequently transformed into a manuscript called "The Chronicles". They recorded everyday camp life, its organisation, including underground organisation, the actions of prisoners and guards, brief personal stories and also the merciless executions and murders, and everything that occurred during the six years they were imprisoned, until the camp was liberated by the American Army (on 11 April 1945). They gave a detailed description of the course of liquidation of the camp and evacuation of the surviving prisoners during the oncoming months. The quantity of documents that were successfully hidden in the camp and subsequently transported from Buchenwald back home was astonishing. Hájek was released from the CC in May 1942, but Hanzal and Vicovský were held as hostages until the camp was liberated, and what were their fates? Examination of archive sources and literature provided answers to these questions, but some remain unanswered to this day.

Key words: Political hostages 1939–1945 – Jaroslav Hájek – Vojtěch Hanzal – Vladimír Vicovský

Contacts: PhDr. Kateřina Pařízková, Archiv Národního muzea, Na Zátorách 6, 170 00 – Praha 7

Archiv Národního muzea uchovává ve sbírce Dokumentace moderních dějin fondy, které zaznamenaly vzpomínky a cenné památky na život v koncentračním táboře Buchenwald. Tyto materiály se staly základem k předkládané studii o tzv. politických rukojmích, které zde ze strategických důvodů uvěznili nacisté na samém začátku války v roce 1939.[2] Patřili mezi ně i tři literárně nadaní autoři, Jaroslav Hájek, Vladimír Vicovský a Vojtěch Hanzal, kteří byli zatčeni jako jedni z prvních v září 1939 coby rukojmí v akci Albrecht I.[3] a po-

1 Tato práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury ČR v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum DKRVO, IČ 00023272, 2017/23.

2 Archiv Národního muzea (dále ANM), fondy Přikryl Bohumil – KT Buchenwald a Horký Ferdinand – KT Dachau, dále osobní fond Jaroslav Hájek.

3 V některých dokumentech a pramenech je uváděna jako akce Albrecht der Erste, nebo jen zkráceně akce A, také Akce 1. září a zatčení jsou zmiňováni jako tzv. akcionáři.

stupně soustředěni na německém území v koncentračním táboře Buchenwald. Všichni tři jmenovaní pobyt v táboře přežili a ve svých vzpomínkách, které později Hájek upravil do rukopisu a nazval Kronika, zaznamenali celkovou historii koncentračního tábora Buchenwald. Zachytili každodenní táborový život, jeho organizaci, včetně té podzemní, způsob jednání vězňů i dozorců, drobné osobní příběhy, ale také neúprosné popravy a vraždy, a to vše za celých šest let svého věznění, tedy až do osvobození tábora americkou armádou (dne 11. dubna 1945). Podrobně popsali průběh likvidace tábora a evakuaci přeživších vězňů v dalších měsících. Až udivující je množství dokumentů, které se podařilo v táboře ukrýt a později z Buchenwaldu dopravit do vlasti.

Hájek byl z KT propuštěn v květnu 1942, ale Hanzal s Vicovským byli jako rukojmí drženi až do jeho osvobození. Proč byli právě tito tři zajmuti jako političtí rukojmí? Za jakou činnost byli zatčeni a jaké byly jejich životní osudy? Odpověď na část těchto otázek přineslo studium archivních pramenů a literatury, některé však zůstávají nezodpovězeny dodnes.

Operace „Albrecht I.“ a KT Buchenwald

Akce Albrecht I. byla nacisty na celém území protektorátu připravována již řadu týdnů před německým útokem na Polsko. Jejím jasným cílem bylo hned v zárodku potlačit odpor protektorátního obyvatelstva proti agresorům, zastrašit je a pokořit. A tak v době, kdy německá vojska útočila na polská území, probíhalo v Čechách a na Moravě hromadné zatýkání podle předem pečlivě připravených seznamů osob. Byli zatýkáni představitelé politického, hospodářského a společenského života, důstojníci, bývalí legionáři, spolkoví funkcionáři, lékaři, profesoři, zkrátka lidé z řad národní elity. Dále se jednalo o obyvatele, kteří se již projevili různými aktivitami proti Říši, či se u nich tyto daly, v souvislosti s reakcí na napadení Polska, předpokládat. Mezi zatčenými byly osobnosti jako Ferdinand Peroutka, Josef Čapek, Emil Filla. Jako jeden z nejvýznamnějších představitelů I. odboje byl 2. září zatčen i Otakar Husák. Akce proběhla bez vědomí úředních protektorátních míst, ta se o jejím rozsahu dozvídala postupně z průběžných hlášení policie a četnictva. Proto se počet zatčených osob pouze odhadoval, u některých nebylo známo ani jméno. Přes takto rozsáhlé zatýkání se ale například nepodařilo více ohrozit strukturu Obrany národa, ani další podzemní organizace, a když přece, tak pouze náhodně a okrajově.[4]

Seznamy osob, tzv. A-Kartei, vytvářené postupně dlouho před vznikem Protektorátu, byly rozděleny na tři části. První obsahovala seznam osob zvláště nebezpečných, ty byly zatčeny hned 1.–3. září 1939 a po krátkém uvěznění, většinou bez jakéhokoliv výslechu či soudu, odvezeny na území Německa, do koncentračního tábora Dachau a dále do Buchenwaldu. Druhá skupina obsahovala osoby, které měly být zatčeny v další vlně, a třetí skupina osoby nutné vést v evidenci jako režimu nebezpečné. Celkový počet uvězněných v akci Albrecht I. se v historických pramenech různí od osmi set do dvou tisíc osob. Například protektorátní ministerstvo vnitra k 29. září 1939 evidovalo 1247 zatčených osob.[5]

4 Jan Gebhart – Alena Hájková – Jan Kuklík, *2245 dnů odporu*, Praha 1980, s. 50; Jan Gebhart – Jaroslav Koutek – Jan Kuklík, *Na frontách tajné války*, Praha 1989, s. 173 an.

5 Radan Lášek, *Československá generalita*, Praha 2013, passim.

Koncentrační tábor Buchenwald, založený v Durynsku blízko města Weimar v létě roku 1937 pro politické vězně z Německa a také jimi samotnými vybudován, se původně nazýval Etersberg. Později byli k německým politickým vězňům přidáni i odsouzení s různou kriminální minulostí. V době příchodu „akcionářů" již byli tito vězni silně decimováni nemocemi a popravami, na jaře roku 1939 jich bylo přes tisíc propuštěno. Tím se uvolnilo potřebné místo pro příchod prvních politických rukojmí z akce Albrecht I., doplněných o vězně zatčené už po 15. březnu 1939. Čeští rukojmí, nazývaní též Ehrenhäftlinge, později evidovaní jako Protektoratshäftlinge, dostali označení látkovým červeným trojúhelníkem s písmenem T a poznámkou Prominent. Do Buchenwaldu přijel jejich transport z Dachau dne 27. září 1939, ubytováni byli ve zvláštních blocích č. 46, 47 a 48. Označení téčkaři byli omezeni pouze na svobodě, ale jinak měli proti ostatním vězňům dost znatelné výhody. Nemuseli pracovat, směli psát každý týden dopis (jinak byl povolen jeden měsíčně), mohli dostat každý měsíc balík do dvou kil váhy a také směli přijímat vyšší množství peněz než ostatní. Za peníze si pak kupovali jídlo a tabák a další potřeby v táborové kantýně. Toto privilegium přetrvalo celou válku až do osvobození tábora, tedy do dubna 1945, a bylo zřejmě jedním z důvodů, proč se velké množství rukojmích dožilo jejího konce.[6] Další velkou výhodou bylo, že se na ně zpočátku nevztahovaly táborové tresty. V mezích tábora měli proti ostatním více volnosti, mohli hrát karty, šachy, číst a psát. V táboře fungovala knihovna, otevřená v roce 1938, tehdy obsahovala okolo 3 000 svazků. V polovině roku 1944 už bylo do knihovny zařazeno skoro 14 000 kusů, a to ze všech oborů lidské činnosti. Podle záznamu z osobního deníku si Ferdinand Peroutka těsně před osvobozením tábora četl Turgeněvovy Lovcovy zápisky.[7] Všechny výše uvedené výhody vedly k tomu, že se od „normálních" vězňů značně odlišovali. Život v KT byl velmi sofistikovaně organizován. A to jak ze strany vedení tábora a dozorců, tak přímo ze strany samých politických vězňů, různě tajně organizovaných a vytvářejících svou vlastní síť informátorů. Každé takové společenství mělo svůj řád a pravidla.

Tato situace trvala skoro dva a půl roku, teprve pak byli také rukojmí postupně zařazováni do práce.[8] Zvláště proto, že Buchenwald a okolí se staly výrobnami a montovnami německého zbrojního průmyslu a bylo potřeba všech zdravých rukou a chytrých hlav.

Za uvězněné rukojmí několikrát intervenoval prezident Hácha, poprvé hned po jejich zatčení v září 1939. A pak opakovaně, a to nejen za ně, ale i za rodiny, které mnohdy zůstaly po odchodu živitele bez prostředků. V červnu 1941 jednal s říšským protektorem Neurathem, kdy mu oznámil stanovisko vlády, která prý nemůže přihlížet tomu, že několik tisíc neodsouzených českých lidí stále setrvává v říšských koncentračních táborech a věznicích. Požadoval jménem vlády, aby byla provedena celková registrace všech internovaných, aby byli propuštěni všichni nemocní, staří a sociálně slabí. Žádal o urychlení procesů s osobami ve vyšetřovací vazbě, soustředění internovaných osob do dvou či tří táborů, normální potravinové dávky na útratu protektorátní vlády a povolení rozšíření systému zasílání balíčků, lékařské péče a léků. Usiloval i o možnost setkávání zadržených s rodinou.[9] Další,

6 ANM, fond Bohumil Přikryl – KT Buchenwald, inv. č. 71–75. Knihy došlé pošty a Knihy balíčků z let 1943–1945.

7 Ferdinand Peroutka, *Deníky ... dopisy... vzpomínky*, (ed. S. Peroutková), Praha 1995, s. 12.

8 Josef Ullrich, *Šest let za ostnatým drátem*, Plzeň 1945, s. 14.

9 Tomáš Pasák, *Pod ochranou říše*, Praha 1998, s. 305.

kdo se snažil o propuštění některých politických i dalších uvězněných Čechů hned po akci Albrecht I. a nebál se v roce 1944 znovu intervenovat přímo u K. H. Franka, byl prezident Nejvyššího správního soudu Josef Kliment, bývalý tajemník Emila Háchy.[10]

V roce 1941 byli do tábora zařazeni sovětští zajatci, podle svědectví právě oni byli politickými vězni hojně podporováni až do doby, kdy byl ze strany vedení lágru jejich styk s nimi silně omezen. Přesto političtí sbírali mezi sebou pro sovětské zajatce jídlo, cigarety i peníze.[11] Pro zamezení šíření chorob byli všichni očkováni proti tyfu a úplavici. Naproti tomu bylo v KT zřízeno vědeckovýzkumné pracoviště zkoumající viry tyfu a jiných nakažlivých nemocí, pokusnými králíky zde byli právě věznění zajatci. V roce 1942 se politickým podařilo obsadit transportní oddělení a tím mnohé zachránit, ale také naopak do transportu zařadit, protože „k vyřazení z transportu nebo zařazení dává souhlas podzemní vedení tábora".[12] V tomtéž roce byli z politických vyřazeni všichni kněží, celkem 14 osob, a převezeni do Dachau, kde měly být na jednom místě internovány všechny osoby duchovního stavu. Většina politických rukojmích věznění přežila a po osvobození se postupně vrátila do vlasti.

Po válce se Jaroslav Hájek pokusil shromáždit a sepsat všechny vzpomínky na život a osudy lidí v KT Buchenwald, nelze však zjistit, kdy přesně se tak stalo. Rodinná kronika Hájkových uvádí, že k tomu došlo až v době, kdy se léčil v sanatoriu na Dobříši, tedy v roce 1969.[13] Hájkovu tvorbu tak mohla dodatečně silně ovlivnit mnohá svědectví o životě v koncentračních táborech, která už vyšla tiskem bezprostředně po návratu vězněných v letech 1945–1947. V každém případě Hájek u sebe soustředil velké množství materiálu, který různě pospojoval, mnohdy bez přímé návaznosti a na přeskáčku, do díla, které souborně nazval Kronika. Dá se předpokládat, že vše zamýšlel vydat knižně, jeho další životní osudy mu však toto vydání nedovolily. Krátce před jeho smrtí prodala Kroniku a ostatní rodinné památky do ANM Hájkova manželka Libuše.[14]

Jaroslav HÁJEK (29. června 1911, Praha – 17. července 1975, Praha)

Hájkovi přišli na konci 19. století do Prahy od Čáslavi, jejich děti, dvě děvčata a syn Jaroslav, se narodily už v Praze.[15] Otec Jan byl truhlář a řezbář, matka Marie, roz. Křížová, zůstala v domácnosti. Zemřela v roce 1928, tedy v době, kdy syn Jaroslav studoval reálné gymnázium. Při studiu se aktivně věnoval sportu, zejména dálkovému plavání. Získaná tělesná zdatnost mu později pomohla přežít léta v kriminálech. Hájkovy plakety, poháry

10 ANM, fond Josef Kliment, inv. č. 38–40.

11 J. Ullrich, *Šest let*, s. 25.

12 ANM, fond Jaroslav Hájek, inv. č. 51, 25. únor 1942.

13 Na existenci rodinné kroniky upozornila autorku Hájkova dcera Libuše (Uška) v roce 2014, do kroniky však nebylo možné nahlédnout. Citováno je zde z výpisu z kroniky, který paní Hájková v rozsahu šesti listů strojopisu poskytla ANM. Tyto dokumenty jsou spolu s další e-mailovou korespondencí zařazeny na konec fondu Jaroslav Hájek.

14 ANM, Přírůstková kniha 1962–1983, č. j. 316/75, fol. 74.

15 Archiv hl. m. Prahy, Soupis obyvatel hl. m. Prahy, Popisní arch z r. 1899 (dostupné on-line, accessed 2018-01-09). Starší sestra Ludmila (nar. 1902 – zem. 1910), sestra Jarmila (nar. 1906), provdaná Jahelková, byla manželkou bankovního úředníka.

Obrázek 1 – Redaktor J. Hájek v roce 1956 na výstavě v pražském PKOJF (ANM, fond. J. Hájek, i. č. 125).

a medaile jsou též uloženy ve sbírkách Národního muzea.[16] Po maturitě absolvoval ještě dvouletou obchodní školu.

Prezenční vojenskou službu vykonal dle vlastních slov ve dnech 1. 10. 1932 – 1. 10. 1934 u 28. pěšího pluku Tyrše a Fügnera v Praze XIII.[17] O jeho vojenské službě však neexistuje žádný oficiální záznam, nebyl nalezen ani v kmenových listech vojínů, ani důstojníků.[18] Přesto se v rodině uchovaly záznamy o tom, že „v roce 1932–1934 studoval na pařížské Sorbonně vojenství a politické vědy a v roce 1936, po studiích a vojně, se stal redaktorem Národní politiky. Funkce redaktora byla pouze krycí, věnoval se vojenskému zpravodajství. Žil a pracoval ve Francii, Německu, v Adenu (Jemen) jako zpravodajský důstojník – věnoval se vojenskému zpravodajství pod gen. Moravcem“.[19]

Všechny Hájkovy životopisné údaje jsou čerpány z několika fondů, uložených v Národním archivu (NA), Archivu bezpečnostních složek (ABS), Vojenského historického ústavu (VHÚ), Archivu Národního muzea (ANM), Archivu hl. m. Prahy (AMP). Žádný z těchto archivů však nepřinesl přímý doklad o Hájkově studiu na Sorbonně a jeho předválečné výzvědné činnosti, neexistuje žádná stopa, či alespoň náznak. Po svém zatčení a obvinění pro kolaboraci v roce 1946 neuvedl žádný důkaz, který by mu pomohl při obhajobě, stejně tak neučinil, když později žádal o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1966 Sb., o odbojové činnosti.[20] Mirka Salavová ve své diplomové práci přináší jasný rozbor toho, že není možné, aby to v některém časovém úseku mezi lety 1932 a 1938 stihl.[21] Hájkův osobní předválečný život byl totiž velmi pestrý, jak dokládají mnohé záznamy v archivních fondech.[22] Vlastnil zbraň, a to již od svých sedmnácti let(!), měl řidičské oprávnění, stačil se oženit a rozvést.

16 Národní muzeum, Oddělení tělesné výchovy a sportu, sbírková č. H7h-19393 až H7h-19404 (3x odznak, jeden pohár z r. 1929 věnovaný A. Nikodémem, 4x medaile, např. za překonání vytrvalostního plaveckého evropského rekordu v r. 1928, 3x plaketa).

17 Vojenský historický ústav (dále VHÚ), fond Ministerstvo národní obrany, osobní spis účastníka národního boje za osvobození – Hájek Jaroslav. Údaj o vojenské prezenční službě viz formulář Žádost o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1966 Sb., podaný dne 21. 10. 1949.

18 Při pátrání v kmenových listech vojínů i důstojníků nebyl nalezen o J. H. žádný záznam. Negativní odpověď přišla jak z VHÚ Bratislava, dopis č. j. VHA –1-251/2014 ze dne 12. 9. 2014, tak z centrální registratury VHÚ v Trnavě. E-mailová informace ze dne 10. 10. 2014, bez č. j.

19 ANM, Kronika rodiny Hájkovy – výpis dcery pro ANM.

20 VHÚ, fond MNV, osobní spis účastníka národního boje za osvobození – Hájek Jaroslav. Žádost o vydání osvědčení podle § 8 zák. č. 255/1966 Sb., podaný dne 21. 10. 1949.

21 Mirka Salavová, *Život novináře Jaroslava Hájka*, diplomová práce, Univerzita J. E. Purkyně Ústí nad Labem 2016. Nepublikovaný rukopis, s. 15–16.

22 NA, fond Prezidium zemského úřadu v Praze, fond Ministerstvo vnitra I. – prezidium, fond Policejní ředitelství Praha II.; ABS, Odbor politického zpravodajství MV.

V době svého zatčení žil s vdovou Julií Uchytilovou v Praze, v Bělehradské ulici, pracoval pro Exekutivu bývalých vojáků (dále EBV), kde vykonával funkci místopředsedy. V červnu 1938 vystupoval jménem EBV spolu s F. Balabánem na manifestačních setkáních v Hostivaři a v Teplicích. Dále vydával časopis Právo občana, psal i do dalších listů. Jeho oborem byla převážně branná výchova a vojenství. V Právu občana publikoval články nabádající k obraně Československa před německou agresí za každou cenu, o české armádě či o henleinovcích.[23] Po několikaletém pátrání v různých archivech se dosud nepodařilo prokázat jeho zapojení do výzvědné činnosti před válkou.

S údajem, že se věnoval vojenskému zpravodajství, také nekoresponduje jeho účast ve veřejném politickém životě. Dokladem jeho politické činnosti z doby před válkou jsou dvě karty Vlajky, na kterých je evidován redaktor Jaroslav Hájek, přihlášený do spolku v roce 1936, obě karty byly zařazeny do kartotéky dne 21. 9. 1939(!).[24] Přes Národní hnutí Československa přešel do nově založené strany Československé národní demokracie (1937). Zde se potkal s Emanuelem Moravcem.[25] A právě s tímto Moravcem se stýká už brzy po svém propuštění z Buchenwaldu. Je tedy možné, že v rodinné kronice byli zaměněni dva lidé téhož příjmení – brigádní generál František Moravec z vojenské zpravodajské služby a Emanuel Moravec, ministr školství a lidové osvěty protektorátní vlády?

Obrázek 2 – Foto ze zasedání předsednictva EBV, Praha – Štefánikův dům 3. 10. 1938. J. H. je třetí zleva. (ANM, fond J. Hájek, i. č. 28).

23 M. Salavová, *Život*, s. 16.

24 ABS, fond Kartotéka členů Českého národně-socialistického tábora, lustrováno dle jména Jaroslav Hájek: 1/ legitimace č. 1566, redaktor, Bělohradská 101, Praha XII. (s pozn. neznámá adresa). 2/ legitimace bez čísla, obchodník, Všehrdova 4, Praha III. Na obou adresách se podle dalších dokladů Hájek vyskytoval.

25 NA, fond Moravec Emanuel, sig. 39-3/25/11, karton 65, inv. č. 22.

Jako zastupující předseda byl Hájek před i po věznění v KT politicky činný v EBV. Ta se sloučila s jinými obdobně zaměřenými svazy, ze kterých byl v říjnu 1938 ustaven Ústřední svaz čsl. záložníků a bývalých vojáků s předsedou K. Heřmanem a redaktorem Hájkem jako místopředsedou.[26] Ve zprávě o činnosti EBV, vypracované v červenci 1939 pro služebnu Abwehru v Praze, se uvádí, že Jaroslav Hájek nemá žádné vyšší vzdělání, pracuje jako redaktor, zároveň jako obchodník u fy Schabouk, na adrese Praha 2, Krakovská 17 (zde sídlila i EBV), v české armádě sloužil pouze jako vojín, v politickém a žurnalistickém světě nehraje žádnou roli, sympatizuje s Němci a fašismem (sic!). Tomu trochu odporují jeho předmnichovské manifestační projevy, burcující bývalé vojáky na stráž a obranu československých hranic. Ve zprávě není žádná zmínka o jeho zpravodajské činnosti, ale ani o jeho předchozích zatčeních na počátku okupace a vyšetřování v souvislosti s ukrýváním zbraní, jak je Hájkem uvedeno v Kronice. Podle vlastních slov byl Hájek zatčen okamžitě po příchodu Němců 16. března 1939 v tzv. Akci Gitter a poté ještě jednou v květnu.[27] Sám se označuje za zpravodajského pracovníka a poukazuje na svou předválečnou činnost, která Geheime Staatspolizei zajímala. V archivech se dvě zatčení neprokázala a v úředních dotaznících a životopisech uvádí pouze jedno zatčení v září 1939, předchozí zatčení v průběhu poválečného vyšetřování neuvádí.

Není tedy dosud jasné, z jakého důvodu byl Hájek zatčen v akci 1. září.[28] Je ale jisté, že do KT Buchenwald přišel 27. 9. 1939. Zde se potkává s Vojtěchem Hanzalem a Vladimírem Vicovským.

V rodinné kronice se uvádí, že byl Hájek propuštěn z KT ze zdravotních důvodů a život mu zachránil prof. Charvát, který ho po propuštění léčil na své klinice z tuberkulózy a beri-beri, Hájek prý zůstal 45% invalidou. V dochovaných pramenech Hájkův zdravotní stav není nijak doložen, v životopisech sám Hájek invaliditu nezmiňuje. S Charvátem se Hájek opravdu poznal v Buchenwaldu, kde byl profesor vězněn od září do listopadu 1939.[29] Podle táborových záznamů Hájkovo propuštění nebyla zas až tak velká výjimka, spolu s ním odešli ve stejný den další dva političtí vězni. V záznamech spoluvězňů z akce Albrecht I. už byl stočtyřicátým sedmým propuštěným rukojmím. Záznamník z KT se seznamem zatčených z akce 1. září 1939 obsahuje jména 695 osob, z toho jich bylo celkem 297 propuštěno, většinou v letech 1939–1943.[30] Podle deníku novináře Ferdinanda Peroutky odjelo po osvobození z Buchenwaldu do Čech organizovaně asi 300 lidí, přičemž se nedá zjistit, zda se jednalo pouze o politické vězně.[31]

---

26 ABS, fond Zemský odbor bezpečnosti II., 315-229-1, s. 27–28.

27 ANM, fond J. Hájek, inv. č. 35.

28 ANM, fond J. Hájek, inv. č. 35.

29 Profesor MUDr. Josef Charvát (1897–1984), přední český internista-endokrinolog, zatčený v akci Albrecht I., byl z KT Buchenwald propuštěn na příkaz nevlastního bratra Hermanna Göringa Alberta již po dvou měsících. V roce 2005 vyšla kniha jeho vzpomínek a deníkových zápisků *Můj labyrint světa*. O důvodu jeho propuštění podrobněji William Hastings Burke, *Čtyřiatřicet*, Praha 2013, s. 102–118.

30 ANM, fond J. Hájek, inv. č. 73.

31 F. Peroutka, *Deníky,* s. 29.

Dokladem Hájkova propuštění je Entlassungsschein ze dne 20. 4. 1942, ve kterém je uvedeno, že je propuštěn z příkazu Gestapa v Berlíně ze dne 14. 4. 1942.[32] Zajímavý je tu údaj, že byl vězněn v Buchenwaldu od 10. 9. 1939, což je v rozporu s jeho záznamy, tedy odkazem na přechodný pobyt v KT Dachau, odkud měl odjíždět s ostatními do Buchenwaldu.[33] Po svém propuštění se Hájek obrátil na profesora Charváta, se kterým byl krátce uvězněn v KT, ten mu zřejmě zařídil pobyt v sanatoriu na Pleši u Mníšku pod Brdy. Zde se Hájek léčil od 11. května do 29. června 1942. Jeho povinností po návratu z KT bylo hlásit se pravidelně na gestapu. Po propuštění z léčení si hledal zaměstnání, obrátil se o pomoc na svého přítele generála Bohuslava Kálala, tehdejšího předsedu Ústředního svazu bývalých vojáků v Čechách a na Moravě.[34] V Ústředí začal pracovat zřejmě jako redaktor, více informací ke svému zaměstnání Hájek neuvádí. Po omezení činnosti ÚSBV v roce 1943 vstoupil do redakce Národní politiky.[35] Jeho zaměřením stále bylo vojenství, díky svým formulacím a vojenským úvahám se dostal do konfliktu s nadřízenými a v srpnu 1944 je mu psaní vojenských úvah dokonce zakázáno.[36]

Veškerý tisk vycházející na území Protektorátu zpočátku podléhal tiskovému odboru Předsednictva ministerské rady, které mělo však jen omezené rozhodující pravomoci. Později převzalo celou agendu médií Ministerstvo školství a lidové osvěty. V té době byl již Hájek jako redaktor zaměstnán v Národní politice, v novinách, které byly nadstranické, a protože se nuceně přizpůsobily potřebám protektorátních úřadů, mohly vycházet až do konce války. Zároveň se okamžitě po uzdravení a návratu do Prahy zapojil do práce v Exekutivě bývalých vojáků, kde se stal ústředním vedoucím EBV. Touto vedoucí funkcí se tituloval již v srpnu 1942, tedy pár měsíců po svém propuštění, v dopise adresovaném přímo ministrovi školství a národní osvěty Moravcovi. Žádal ho o audienci ve věci navrhovaného založení Ústředí svazu bývalých vojáků.[37] Z dokumentu je jasné, že se stejně jako před uvězněním stýká s generálem Karlem Heřmanem, předsedou Kamarádského svazu bývalých vojáků, a s generálem Bohuslavem Kálalem, pozdějším ústředním velitelem nově založeného ÚSBV. Hájek se tedy prokazatelně pohyboval ve společnosti osob později souzených za kolaboraci. Brzy po návratu z KT se náhodně seznámil se svou budoucí ženou Libuší Markovou, se kterou se už v prosinci 1942 oženil a nastěhoval do rodinné vily Markových na Dobešku. Libušin otec i bratr byli v té době po řádném soudu uvězněni za činnost proti Říši. Ve stejné době bydlel v Bráníku na Dobešce ve vile Markových šéfredaktor Vladimír Krychtálek – předseda Národního svazu novinářů (předtím člen výboru Národního souručenství, zmocněnec pro propagandu a tisk).[38] Byl šéfredaktorem deníku agrární strany Venkov, později Večer. Stojí za zmínku, že Krychtálkovým náměstkem v Národním svazu novinářů byl šéfredaktor Národní politiky Jan Scheinost, nadřízený Jaroslava

32 VHÚ, fond MNV, Osobní spis účastníka boje za národní osvobození, rok 1949.

33 ANM, fond Hájek, i. č. 29.

34 ANM, fond Hájek, i. č. 53.

35 NA, fond ASN, i. č. 9 – Životopis.

36 M. Salavová, *Život*, s. 36.

37 ABS, fond Zemský odbor bezpečnosti II., 315-247-3, s. 12–19.

38 Vladimír Krychtálek (1903–1947) novinář, odsouzený a popravený za kolaboraci s Němci. Více o této osobě viz Martin Juroška, *Aktivistický novinář Vladimír Krychtálek (1903–1947)*, diplomová práce FF UK, Ústav českých dějin, 2008.

Hájka(!). Krychtálek na Dobešce bydlel do roku 1943, poté se odstěhoval do služebního bytu ve vydavatelství Novina na Florenci. Ve vile u svého bytného (Hájka?) si uložil část svého písemného archivu.[39]

Na samém konci války se Hájek zúčastnil bojů při Pražském povstání, potvrzení o své účasti a lehkém zranění si nechal vystavit už 12. 5. 1945. Okamžitě nato odjíždí z Prahy jako příslušník, lépe řečeno zpravodaj, odbojové skupiny Železo do pohraničí. Také svou účast na této akci si nechává ihned po návratu potvrdit (19. 6. 1945). Vypadá to, jako by hledal doklady pro nadcházející dny, kdy ho čekalo zatčení a vyšetřování pro kolaboraci v souvislosti s jeho vedoucí funkcí v Exekutivě bývalých vojáků[40], členstvím ve Vlajce[41] a nařčením ze spolupráce s SD (Sicherheitsdients). Na odbojovou skupinu Železo však musel být Hájek napojen již před koncem války, jinak by se asi těžko zapojil do její činnosti a odjel jako její zpravodajský důstojník. V Hájkově Kronice jsou uloženy některé materiály k činnosti této odbojové skupiny, pamětní záznamy jsou ale později přepisovány do první osoby, tedy jako by se staly přímo Hájkovi.

Na jaře roku 1946 se koná ustavující valná hromada Svazu českých novinářů (SČN). V té době je již Hájek vyšetřován pro podezření z kolaborace. V jeho prospěch hovoří skutečnost, že vlastně sám sebe udal za činnost v EBV. Při vyšetřování předkládá mnohá svědectví ve svůj prospěch, ale žádné se netýká jeho údajné zpravodajské činnosti před válkou. Proč? Byl dočasně vyloučen ze svazu novinářů, očistná komise SČN mu zakázala novinářskou činnost na dobu určitou až do 31. 7. 1946.[42] Vyšetřování, vedené podle dekretu č. 138 – tedy pro provinění proti národní cti,[43] skončilo jeho osvobozením a téměř po roce byl 14. 8. 1947 bez soudu propuštěn. K protokolu z vyšetřování byl měsíc po jeho propuštění přiložen dokument, resp. svědectví jeho spoluvězně z KT Jana Hajšmana, ve kterém se uvádí, že Hájek patřil spolu s Hanzalem v KT Buchenwald do skupiny okolo dr. Pecháčka. Šlo o skupinu, která se zabývala přípravou sestavení příští fašistické vlády v Československu a přípravou její ústavy.[44]

Hájkovu spolupráci s Němci se nepodařilo prokázat, ačkoliv v jeho neprospěch později svědčily výpovědi Jana Scheinosta a Josefa Vondráčka.[45] Ty byly učiněny až po jejich zatčení v letech 1948–1949. Hájkova předválečná činnost, pobyt v táboře i činnost po propuštění nevykazují příklon ani na jednu stranu. Byl členem několika kontroverzních organizací,

39 M. Juroška, *Aktivistický novinář*, s. 230, poznámka č. 368, odkaz na ABS 300-12-1, s. 83, Protokol sepsaný s V. Krychtálkem 22. 10. 1946 u MV v Praze. NA, fond NS, k. 129, Zpráva o Krychtálkově pověsti vypracovaná Oblastní kriminální úřadovnou v Praze, 22. 1. 1946.

40 EBV byla po válce zařazena mezi organizace sympatizující s fašismem viz: Směrnice ministerstva vnitra ze dne 26. listopadu 1945 č. B-2220-23/11-45-I/2, ku provedení dekretu presidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti (č. 607 Úředního listu 1945). Příloha ke směrnicím, k odst. 10, písm. b) Seznam fašistických organizací ... nutno za fašistické organisace považovati zejména ... Exekutivu bývalých vojáků.

41 ABS, Odbor politického zpravodajství Ministerstva vnitra, i. č. 2M 10100, s. 186–189; inv. č. 2M 10332, s. 249–250.

42 NA, fond ASYN, k. 167, složka Očistná komise, seznamy potrestaných novinářů; fond Ministerstvo informací, k. 65, Seznamy potrestaných novinářů. Více o činnosti SČN viz kniha Jan Cebe, *Spolkový život českých novinářů v letech 1945–1948*, Praha 2015.

43 ABS, fond S-291-2, s. 11, 66, 72 a fond S-292-1, s. 24.

44 M. Salavová, *Život*, s. 45.

45 ABS, fond Ústředna státní bezpečnosti, 305-705-8, s. 114, 305-571-1, 305-567-3.

které se později přiklonily k fašismu a jeho ideologii. Lze se domnívat, že pracoval pro odboj a naoko spolupracoval s Němci, nelze však zcela vyloučit ani to, že tomu bylo právě naopak. To se dnes již z dochovaných pramenů nedá přímo doložit.[46] Stojí za zmínku, že sám Hájek se o své odbojové činnosti po propuštění z KT, tedy mezi květnem 1942 a květnem 1945, nikde nerozepisuje, neuvádí žádné příklady o svém zapojení. Jeho první poznámky v Kronice o aktivní účasti v odboji se týkají až Pražského povstání.

Od roku 1946 do února 1948 byl členem strany Národně socialistické, později vstupuje do KSČ, je členem ROH a SBS. Dále byl členem Svazu novinářů a také Svazu přátel SSSR. Po válce nastoupil v rozhlase do zpravodajství o politických a hospodářských věcech. V září roku 1949 si Hájek podal na Ministerstvo národní obrany žádost o vydání Osvědčení o účasti na národním boji za osvobození, jako důvod udává odkaz na § 1, odstavec 1, písmeno g – byl československým politickým vězněm. Opět zde nenajdeme žádnou zmínku o předválečné zpravodajské činnosti.[47]

V roce 1953 přechází na Ministerstvo místního hospodářství (v roce 1959 zlikvidováno). Společně s Vladimírem Vicovským a Josefem Chrudimským vydávají pro Obchodní a živnostenskou komoru časopis Rozmach, který vzbudil pozornost vojenské kontrarozvědky.[48] Dále pracoval Hájek v časopise Československý obchod, který vydávalo Ministerstvo vnitřního obchodu. Hájek byl sledován StB od konce roku 1952. Ve čtvrtek 29. ledna 1953 jej zatkli,[49] obviněn byl ve skupině Josef Chrudimský a spol.[50] (Chrudimský byl zatčen asi rok před ním). Na základě obvinění z vyzvědačství podle § 86, odst. 1, 2a byl odsouzen na deset let za trestný čin ohrožení státního tajemství, k propadnutí veškerého jmění a k dočasné ztrátě občanských práv. Důvodem bylo obvinění, že předal tištěné diagramy o poměrech vnitřního obchodu ČSR, ke kterým měl v tiskárně přístup, kolegovi, který je odevzdal na vyslanectví cizí moci (z protokolů vyplývá, že se jednalo o USA). Kromě vyzvědačské činnosti byl Hájek spolu s ostatními účastníky ve skupině obviněn z napomáhání nedovolenému přejezdu vlakové soupravy do německého Selbu, tato účast mu však prokázána nebyla. Po odvolání k Nejvyššímu soudu a definitivnímu odsouzení na pět let byl v březnu 1954 přemístěn z věznice v Jáchymově do Prahy, kde pracoval jako chodbař. V roce 1955 mu byl na základě amnestie prezidenta republiky trest zkrácen o 20 měsíců. Na svobodu byl propuštěn 9. května 1955.

V roce 1957 se stal spolupracovníkem StB pod krycím jménem Dobeš (bydlel na Dobešce). Jeho svazek byl zaveden v lednu 1957 na 1. zvláštním oddělení KS MV Praha, ukončen byl v prosinci 1963, vyřazen a zničen v roce 1984. Nelze tedy zjistit, do jaké míry s tehdejším režimem spolupracoval a co ho ke spolupráci vlastně vedlo.[51] Přesto se docho-

46 Rozbor všech svědectví a protokolů viz M. Salavová, *Život*, s. 42–49.

47 VHÚ, fond MNV, Osobní spis účastníka boje za národní osvobození, rok 1949.

48 ABS, Hlavní správa vojenské kontrarozvědky, inv. č. 302-168-9, s. 77.

49 NA, fond Správa Sboru nápravné výchovy, Osobní spis Jaroslava Hájka.

50 K případu skupiny Josefa Chrudimského a společníků viz ABS, V/PL, V-10403 Plzeň, Josef Chrudimský a spol.

51 ABS, Jmenný seznam registračních a archivních protokolů bývalých bezpečnostních složek, dostupné na http://www.abscr.cz/cs/vyhledavani-archivni-pomucky (accessed 2018-01-18). Datum zavedení svazku 3. 1. 1957, reg. č. 3328, ukončení 21. 12. 1963, arch. č. 575416, vyřazení a zničení 23. února 1984.

vala jeho zpráva o chování a stycích jeho přítele Vicovského.[52] Od roku 1958 pracoval na Správě místního hospodářství (výrobní družstva, komunály), zde působil v Tiskové ediční a propagační službě (TEPS), začínal s výrobou stuh na pohřební věnce, později se dostal i k redakční činnosti – vydávání katalogů. Rok 1959 pro něj znamená přechod do TOMOSu (Knihařský a polygrafický podnik hl. m. Prahy), kde setrval až do svého odchodu do důchodu v roce 1972. Zemřel 17. července 1975 na rakovinu plic.

Hájkova „Kronika“

Jak již bylo uvedeno, není jasné, kdy přesně Hájek svou Kroniku začal psát. Nejedná se přímo o rukopis z pera Hájkova, ale také o rukopisy Vicovského a dalších anonymních současníků. Jde o kompilaci různých rukopisných textů, tisků, fotografií, výstřižků. Vše je doplněno autentickými záznamy a materiály dovezenými přímo z KT Buchenwald, pravděpodobně Vicovským a dalšími vězni. Kronika měla sloužit jako výpověď o životě vězňů v koncentračních táborech. Kromě vyprávění Vicovského a Hanzala do ní Hájek zakomponoval i osudy svého tchána ing. Otakara Marka a švagra Vlastimila. Tito však nebyli politickými rukojmími, ale byli odsouzeni řádným soudem v Norimberku v roce 1940 za pokus o nedovolené opuštění Protektorátu a vývoz cenných státních materiálů.

Hájek materiály shromaždoval a s ohledem na pozdější události zřejmě i dobře uschoval. Vzhledem k tomu, že i Vicovský i Hanzal na začátku šedesátých let 20. století zemřeli, musel jejich vzpomínky zaznamenat pravděpodobně před svým zatčením v roce 1953. Ještě pravděpodobnější je, že mu většinu materiálů z KT, včetně svých rukopisů, předal Vicovský po svém propuštění až v roce 1960. Všechny tři uváděné autory Kroniky, kromě pobytu v KT Buchenwald, spojovalo také jejich bydliště – pražské čtvrti Braník a Podolí.

Ze sebraných rukopisů je jasné, že některé zápisy jsou psány ve třetí osobě, teprve později byl záznam v určitých místech přepisován do tzv. ich formy. Salavová se domnívá, že to mohlo být způsobeno tzv. Pollyaniným principem, tedy neschopností zaznamenat osobní traumatizující vzpomínky přímo v první osobě. Další její hypotézou je, že se Hájek pokusil vypsat ze vzpomínek na KT přímo na základě knihy *V drápech bestie. Buchenwald*, která vyšla již v roce 1947 a jejímž autorem byl další Hájkův spoluvězeň – novinář Jan Hajšman.[53] Hájkovu tvorbu mohla později silně ovlivnit i mnohá svědectví o životě v koncentračních táborech, většinou vydaná bezprostředně po návratu z KT v letech 1945–1947. Můžeme se také domnívat, že při posledních úpravách rukopisu, které dle sdělení rodiny dělal až po roce 1969, kdy již Hanzal s Vicovským a ani Hajšman nemohli protestovat, neboť nebyli na živu, Hájek své poznámky definitivně přepisoval a připsal některé cizí (především Hajšmanovy) zážitky z tábora přímo své osobě. Na některých listech Kroniky jsou jména autorů či vypravěčů poškrtána, záznamy upraveny, také data jsou přepisována. Vypadá to nakonec tak, že záznamy psal Hájek podle vyprávění zúčastněných osob, později je literárně upravoval a nakonec se při posledních úpravách pokusil Kroniku psát jako přímé vyprávění pěti konkrétních osob, tedy Hájka, Hanzala, Vicovského a manželů Markových.

52 ABS, fond V/MV, spis V-5551 MV, sv. 3, s. 36–46.

53 M. Salavová, *Život*, s. 31 an. Novinář Jan Hajšman (1882–1962) byl autorem knih s politickou a cestovatelskou tematikou.

Avšak tak jako nebudou už nikdy objasněny důvody, které vedly k Hájkovu zatčení a jeho roli jako politického rukojmího, nedozvíme se patrně ani, jak to bylo s jeho Kronikou.

S ohledem na výše uvedené, kdy se Hájek pohyboval mezi odpůrci i vyznavači různých režimů, nelze než konstatovat, že byl člověkem, který se dokázal v každé době postarat o sebe a své blízké tak, aby přežili. Po několikaletém pátrání v různých archivech se dosud nepodařilo prokázat jeho zapojení do výzvědné činnosti před válkou. Dvakrát se za svůj život pokusil o rehabilitaci, v roce 1962 a 1975, plně rehabilitován byl až na žádost svých dětí v roce 1990.

Plukovník Vojtěch HANZAL (31. 5. 1895, Praha – 17. 12. 1962, Praha)

V květnu roku 1895 se manželům Matějovi a Marii Hanzalovým narodil syn, který dostal při křtu v kostele Všech svatých jméno Vojtěch (matrika uhříněveské farnosti uvádí i jeho druhé jméno Vítězoslav).[54] Narodil se do železničářské rodiny, jeho otec byl zaměstnán jako pokladník při c. k. státní dráze v Uhříněvsi. Rodina Hanzalova bydlela v té době ve služebním bytě v domku čp. 165, který dodnes stojí v Uhříněvsi v ulici U Starého nádraží a stále patří do majetku Českých drah, a. s. Ve svém životopise sám Hanzal uvádí, že rodina byla desetičlenná, beze všeho majetku.[55] Právě otcovo zaměstnání u dráhy odvedlo Vojtěcha velice brzy z Uhříněvsi pryč, konkrétně do Čížova u Písku. Po absolvování obecné školy pokračoval Vojtěch ve studiu na gymnáziu v Písku, kde v roce 1914 složil maturitu a přihlásil se na právnickou fakultu Univerzity Karlovy. Než byl odveden do Velké války, stihl absolvovat pouze jeden semestr.[56] Do rakousko-uherské armády byl přijat 13. března 1915 jako tzv. jednoročák, neboli „einjährig Freiwilliger zu einjährige Präsenzdienst und elf Jahre Reserve“, a o dva dny později už byl zařazen k 11. pěšímu pluku.[57] Ke studiu práv se vrátil po válce, kdy absolvoval ještě dva semestry, ale studium státní zkouškou neukončil.

Obrázek 3 – Plk. Vojtěch Hanzal jako legionář (převzato z knihy Výzvědčíci v Itálii a na Slovensku, Praha 1928, s. 119).

54 Archiv hl. m. Prahy (AMP), fond Sbírka matrik, matrika UH N 19 (1891–1897), fol. 164.

55 Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (dále jen VÚA – VHA), fond Osobní karta legionáře, Vojtěch Hanzal. Tamtéž, fond Legionářský poslužný spis, Vojtěch Hanzal. Životopis, 12. července 1951. Archiv bezpečnostních složek (ABS), fond 2 M – odbor politického zpravodajství, sign. 2M 111 02, č. 26, zápis ze dne 12. 4. 1946. Vojtěchův bratr dr. Jan Hanzal se narodil 12. 5. 1901. Poté co v roce 1957 vznikl Československý svaz rybářů, se stal jeho tajemníkem.

56 Vojenský ústřední archiv (VÚA), fond Sbírka kmenových listů, Kmenový list vojáka – Adalbert Hanzal.

57 O službu tzv. jednoročáka mohli požádat právě absolventi středních škol, učitelé a příslušníci některých dalších vybraných skupin obyvatelstva.

Hanzal legionář

Po nezbytném vojenském výcviku (kmenový list neuvádí, kde to bylo), odjel na italskou frontu jako velitel čety s hodností Kadettaspirant. Jako nováček prošel ostrými boji v jižním Tyrolsku, už jako poručík po těžkém zranění padl do zajetí v listopadu 1916 u italského San Grado di Merna. Hned po svém uzdravení podal v únoru 1917 v Padule žádost o vstup do legií, ale zařazení se dočkal až v dubnu roku 1918. Ve Vojenském historickém ústavu se dochovala jeho žádost adresovaná přímo dr. Edvardu Benešovi a Československé národní radě do Paříže.[58] Z Paduly se rozvědčíci přesunuli k výcviku do nedalekého městečka Noventa, na frontu byli nasazeni v květnu 1918 na řece Piavě. S hodností poručíka se Hanzal brzy stal velitelem 1. roty 39. výzvědného pluku italské armády[59] a krátce nato byl povýšen do hodnosti kapitána. Po válce se vrátil do Prahy (přihlášen od 4. 12. 1919 do Tyršovy ulice), ale brzy odjel jako velitel roty na Slovensko, zúčastnil se bojů u Komárna, kde byl raněn. Zůstal na Slovensku až do října 1920 a poprvé se oženil, s Maďarkou Irenou Erdelyi.[60] V témže roce se trvale zavázal k vojenské službě v československé armádě jako důstojník z povolání. Po návratu ze Slovenska pracoval jako sekretář a referent na Ministerstvu národní obrany (dále MNO) u osobní a stížnostní komise pro přijímání důstojníků, v letech 1922–1928 absolvoval v rámci své vojenské kariéry různé odborné kurzy, včetně jednoročního topografického, v Bratislavě, Košicích, Olomouci a v Praze. Zpět do Prahy se vrátil v roce 1928 jako přidělený důstojník Zemského vojenského velitelství operačního oddělení. Nebyl pouze frekventantem vojenských škol pro důstojníky pěchoty, ale také předával své zkušenosti jiným. Stálé překládání a stěhování jeho manželství nesvědčilo, už v roce 1924 došlo mezi manželi Hanzalovými k rozluce, v roce 1933 bylo manželství rozvedeno. V té době se Hanzal konečně usadil v Podolí v Levé ulici. Podle policejní zprávy z roku 1938 se bývalá manželka po rozvodu zdržovala spolu s Hanzalovým synem Luborem na svém statku v Toni na Žitném ostrově u Komárna.[61]

Hanzal historik

Své vzpomínky na působení v italských legiích podrobně sepsal nejprve v knize V*ýzvědčíci v Itáliii a na Slovensku*, kterou vydal vlastním nákladem v Praze roku 1928. Dá se předpokládat, že byla vydána u příležitosti II. manifestačního sjezdu Československé obce legionářské, který se uskutečnil ve dnech 30. června – 1. července 1928 za účasti 40 000 legionářů. Kniha je rozdělena do čtyř kapitol a popisuje vznik a organizaci čsl. legií v Itá-

58 VHÚ, fond Legionářské poslužné spisy, personální spis – Cartella Personale č. 736916.

59 39. Reggimento Esploratori C. S. Tento pluk byl složen z vojenských oddílů, které byly nejstaršími součástmi italské legie a již od roku 1916 stály u založení samostatného čsl. vojska v Itálii.

60 VHÚ, fond Sbírka kmenových listů, Kmenový list vojáka Adalbert Hanzal, manželka Erdely Irena, nar. 1. 10. 1894 v Aranš. Rodný list Lubora Hanzala vydala matrika v maďarském Čallákozaraňaši, domnívám se, že se jedná o současný slovenský Štvrtok na Ostrově. I proto, že po rozvodu rodičů Lubor spolu se svou matkou pobýval na statku v nedaleké Toni. Syn Lubor, nar. 6. 3. 1922, se stal lékařem, medicínu vystudoval v Budapešti. Později bylo Hanzalovi vyčítáno, že se jeho syn zaprodal Němcům.

61 NA, fond Policejní ředitelství Praha II – Prezidium – 1931–1940, H 10/356, zápis ze dne 19. 12. 1938 – zpráva o šetření o Vojtěchu Hanzalovi.

Obrázek 4 – Sdružení italských legionářů při kladení věnců u Staroměstské radnice v r. 1933 (ANM, fond PNP-foto-Praha, i. č. 176).

lii, účinnou a ceněnou činnost českých rozvědčíků, jejich působení v Itálii od dubna 1918 a dále jejich přesun na Slovensko v letech 1919–1920.

Československá obec legionářská (ČsOL) se dělila na několik skupin a jednou z nich bylo i Sdružení italských legionářů (SIL), ve kterém Hanzal působil jako tajemník. V roce 1934 byl prokazatelně, ještě jako štábní kapitán, zvolen prvním jednatelem SILu. Jako člen jeho historického odboru se v té době intenzivně zabýval výzkumem historie čsl. legií v Itálii. Bádal přímo v archivu hlavního štábu v Římě, což zúročil v knize *Vojenský historický úřad v Itálii*.[62] Tato kniha vyšla v roce 1935 a byla pro svůj odborný a rozsáhlý obsah oceněna i přímo v Itálii.[63] O svém bádání v Římě také přednesl veřejnou přednášku nejen pro členy SILu.[64] Později, po 2. světové válce, byl Hanzal právě díky znalostem italského vojenského prostředí a svým stykům s jeho vysokými státními příslušníky, včetně Mussoliniho, obviňován ze sympatií k fašismu. Určitě k tomu přispěla i ta skutečnost, že jako legionář s vazbami na Itálii a dobrou znalostí italštiny doprovázel v průběhu sjezdu čsl. legionářů v letech 1935 i 1947 delegace zástupců bývalých italských bojovníků.[65]

62 Vojtěch Hanzal, *Vojenský historický úřad v Itálii.* Zvláštní otisk z Vojensko-historického sborníku, roč. IV, sv. 2, Praha 1935, 78 stran. Vydal Památník osvobození péčí Historické skupiny hlavního štábu.

63 Italský legionář – věstník sdružení italských legionářů, roč. VIII., č. 2, s. 28.

64 Italský legionář – věstník SIL, 1934, roč. IV, č. 2, s. 10 – zpráva o přednášce V. H.

65 V. Hanzal se prokazatelně zúčastnil obou posledních sjezdů, dá se však předpokládat, že si nenechal ujít ani ty předchozí. O jeho účasti viz publikace *III. manifestační sjezd legionářů v Praze*, Praha 1935, s. 47 a *IV. manifestační sjezd čsl. Obce legionářské*, Praha 1947, s. 37. Sjezdy legionářů se konaly nepravidelně, první byl ve dnech 28.–29. 6. 1924; II. ve dnech 30. 6.–1. 7. 1928; III. ve dnech 4.–7. 7.1935; IV. ve dnech 5.–7. 7. 1947.

V roce 1931 začal působit jako historik v Památníku osvobození (dále PO). Ke dni 30. 11. 1932 je v Kronice Památníku osvobození veden major pěchoty Hanzal jako příslušník IV. Oddělení PO s úkolem zpracovat historii italských legií.[66] Aby rozšířil své znalosti, především z oboru historie a archivnictví, nutné pro jeho práci v PO, zapsal se v roce 1931 na pražskou Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy.[67] Studoval zde nepřetržitě, podle záznamů z katalogu posluchačů, až do roku 1936, celkem osm semestrů. Navštěvoval přednášky profesorů J. V. Šimáka, J. Pekaře, V. Vojtíška a dalších, zaměřené na pomocné vědy historické a historiografii. Akademického titulu však nedosáhl. Ve svém životopise píše, že vysokou školu ukončil absolutoriem. Pravdou je, že studia absolvoval soukromě, po dokončení osmého semestru požádal hlavní štáb o povolení studovat Vysokou válečnou školu, s poukazem na to, že „je pro vojenskou historii nutno nezbytně míti širší a hlubší vojenský odborný rozhled". Povolení dostal a v roce 1936 byl přijat do II. ročníku Vysoké školy válečné (VŠV) jako stážista. Pro přijetí na VŠV existovaly velmi přísné podmínky, neboť s jejími absolventy se do budoucna počítalo pro výkon nejvyšších štábních a velitelských funkcí v armádě. Byly na ně kladeny vysoké nároky a její absolventi měli do budoucna tvořit elitu československé armády.[68] Možná je to jeden z důvodů, proč tehdy nedokončil studia historie a pomocných věd historických na FF UK, když se splnilo jeho přání studovat VŠV. Studium mu však bylo před nástupem do III. ročníku přerušeno s poukazem na to, že je potřeba, aby se intenzivněji věnoval práci ve vojensko-historickém oddělení PO.

V letech 1928–1938 publikoval Hanzal mnoho článků, studií, vlastním nákladem vydal knihu. Nejprve napsal pouze jednu kapitolu v knize *Za právo a stát* s názvem *Branný odboj v zahraničí*, jeho spoluautory byli ještě Josef Logaj, Otakar Moravec a Jaroslav Caska.[69] Poté již vyšly Hanzalovy vzpomínky na italské legie v knize *Výzvědčíci v Itálii a na Slovensku*. Dále práce s názvem *Boj piavského praporu a bitva na Doss'Altu: z vojenské historie italské legie*, která vyšla v roce 1932. V časopise Legie otiskl v roce 1934 článek k 15. výročí bojů o Komárno.[70] Po velkém úspěchu své první knihy o výzvědčících ji o deset let později rozšířil a opět vydal vlastním nákladem pod novým názvem *S výzvědčíky od švýcarských ledovců až po moře Adriatické*.[71] Do původního vydání zařadil další vzpomínky, dopisy a deníky spolubojovníků a znovu zařadil kapitoly o zhodnocení vlivu italských legií na vývoj I. světové války. O dva roky později bylo naplánováno vydání knihy i v Itálii, kterou v červenci roku 1937 navštívil, aby zde při bádání v archivech také jednal o vzájemné spolupráci vojenských historiků. Podle jeho zprávy z pobytu v Itálii se zde jednalo i o možnosti vydat knihu v anglické, francouzské a německé verzi s předmluvou Edvarda Beneše. Vzhledem k událostem, které v Evropě následovaly, ale zřejmě nedošlo ani k ital-

66 VHA, fond Památník osvobození 1929–1939, Seznamy zaměstnanců, inv. č. 2541.

67 Archiv UK, fond Filosofická fakulta, Katalog posluchačů. První zápis v zimním běhu 1931/32, kniha č. 39, fol. 273, poslední zápis – letní běh 1936, kniha č. 56, fol. 252.

68 Pavel Kreisinger, *Brigádní generál Josef Bartík*, Praha 2011, s. 47.

69 Vojtěch Hanzal – Josef Logaj – Otakar Moravec – Jaroslav Caska, Branný odboj v zahraničí; in: *Za právo a stát: sborník dokladů o česko-slovenské společné vůli k svobodě: 1848–1918: k jubilejnímu dni 28. října 1928*, Praha 1928, s. 465–564.

70 V. Hanzal, O Komárno, *Legie* č. 17, 1934.

71 V. Hanzal, *S výzvědčíky od švýcarských ledovců až po moře Adriatické,* Praha 1938, vlastním nákladem. V roce 1946 kniha vyšla ještě jednou, vydavatelem byl tentokrát Památník osvobození, Hanzalův zaměstnavatel.

skému vydání. V průběhu svých studií historie pobýval Hanzal i v zahraničních archivech, a tak mohly vzniknout již zmíněné dvě studie: *Vojenský historický úřad v Italii*[72] a *Válečný archiv ve Vídni*.[73] „Jest faktem, že archiv hlav. štábu italského v Římě byl Československu otevřen ze soukromé iniciativy, při soukromé cestě /na vrub dovolené/, soukromě financované /hlav. štáb přispěl jen z části k úhradě studia 3 a půl měsíce/ pracovníkem vojenského historického oddělení" píše se ve zprávě o činnosti IV. odd. PO[74]. V letech 1934–1938 byl členem redakční rady a nepravidelným přispěvatelem časopisu Italský legionář – věstník sdružení italských legionářů, kam psal úvodníky. Jako například *Před patnácti lety na Slovensku – vzpomínka na boje na slovensko-maďarské hranici*.[75] V obsahu tohoto věstníku, který se torzovitě dochoval v Národní knihovně, najdeme další zprávy o činnosti bývalého legionáře Vojtěcha Hanzala ve třicátých letech. Například o tom, že v roce 1936 byl členem delegace, která s gratulacemi navštívila Edvarda Beneše po jeho zvolení prezidentem, že jako zástupce dohodového státu jednal v Itálii o způsobu vyjádření pocty padlým dohodovým bojovníkům a podobně.[76] Útlum jeho činnosti pro SIL nastal v roce 1937, zřejmě byl spojen s náročným studiem na válečné škole. V následujícím roce se vydal s Čedokem a dalšími třemi sty účastníky na cestu do Itálie, nazvanou „Po stopách našeho odboje".[77] A ještě jedna vzpomínka na Itálii z pera V. Hanzala – *Roveretský zvon zvoní dnes pro nás* je název článku, který popisuje československé oddělení válečného muzea a hřbitova, zřízeného v italském Roveretu.[78]

Hanzal politický vězeň

Krátce po Mnichovu napsal major pěchoty Vojtěch Hanzal dopis, adresovaný přímo řediteli Památníku osvobození, prodchnutý bojovým duchem, ve kterém naléhá, že „je potřeba vojenskou historií a pěstováním tradice udržovati vítězný duch československého vojáka a vědomí, že armáda a národ nebyly poraženy". Apeluje na to, že činnost a úkoly Památníku jsou potřeba pro udržení morálky a autority nejen vojáků, ale i lidu, jako případného budoucího obránce státu.[79] Není proto divu, že za tyto postoje neunikl pozornosti Němců

72 V. Hanzal, *Vojenský historický úřad v Italii.* Zvláštní otisk z Vojensko-historického sborníku, roč. IV., 1935, sv. 2.

73 V. Hanzal, *Válečný archiv ve Vídni*, Praha 1937, vydalo MNO.

74 VHA, fond Památník osvobození 1929–1939, inv. č. 2864, *Zpráva o studijní cestě do Itálie;* inv. č. 2383, *Spolupráce s italskými historiky*. Dopis brigádního generála L. Chioliniho, přednosty historického úřadu italského Ministerstva války; inv. č. 2863C, *Vznik a činnost historického odd. PO*, zpráva vypracovaná plk. gšt. Františkem Pohunkem, přednostou IV. odd. PO ke dni 19. února 1938 zmiňuje a vyzdvihuje Hanzalovu soukromou iniciativu.

75 NKP, Věstník italských legionářů, 1934, roč. IV, č. 1.

76 Obě zprávy viz NKP, Italský legionář – věstník SIL, 1936, roč. VI, č. 1, s. 2 a 11.

77 Zprávu o chystané cestě s inzerátem Čedoku vydal Italský legionář – věstník SIL, 1937, roč. VIII, č. 2, s. 28.

78 V. Hanzal, *Roveretský zvon zvoní dnes pro nás*, Národní politika, 15. 6. 1939. Stavba památníku v italském Roveretu byla zahájena v roce 1928 podle návrhu akad. sochaře L. Kofránka. Padlým československým vojákům zde bylo věnováno celé oddělení válečného muzea, část hřbitova a zvon dovezený z Československa.

79 AVH, fond Památník, inv. č. 2822, Názor VH na stav po mobilizaci.

a dostal se již do první vlny zatýkání akce Albrecht I. Zatčen byl dne 10. září 1939 a označený červeným trojúhelníkem s písmenem T a poznámkou Prominent odeslán do koncentračního tábora Dachau, odkud byl takřka ihned převezen spolu s ostatními vězni do tábora Buchenwald již jako vězeň číslo 1820.[80] Zde se sešel v jednom táborovém bloku s redaktory Jaroslavem Hájkem a Vladimírem Vicovským.

V době svého zatčení byl už podruhé ženat. Svatba s Věrou Peškovou se konala dne 24. 6. 1937 v kostele sv. Mikuláše na Malé Straně. Oddavky proběhly v kostele přesto, že dle sdělení Děkanského úřadu v Písku Hanzal apostasoval (odpadl od víry) k bezvyznání.[81] Manželé bydleli v Praze, v Levé ulici. Z druhého manželství se v roce 1938 narodila dcera Věra. Tu si ale tatínek moc neužil, shledali se spolu až po jeho propuštění z Buchenwaldu, kdy jí táhlo na sedmý rok. Ačkoliv hlášení policejního agenta Kučery z prosince 1938 popisuje bezúhonný a spořádaný život manželů Hanzalových, ukázalo se během války, že manželství s Věrou nebylo moc šťastné. Po válce stálo Hanzala velké úsilí prokázat její spolupráci s Němci, především s německými důstojníky. V době jeho internace v koncentračním táboře žila manželka u rodičů v Břevnově a o dceru Věrku se starala především služebná Květa Nevrlá, dokonce s ní nějaký čas pobývala mimo Prahu. Podle svědectví mu manželka posílala až do roku 1943 povolené balíčky a peníze (celkem 17 700 K). Zároveň pobírala až do konce války od protektorátních úřadů pravidelný finanční příspěvek ve výši 1 500 K, který jí příslušel jako manželce zadrženého státního pracovníka.[82] I přes rodinné neshody vydržely Hanzalovi výhody zasílání balíků až do osvobození KT, v knize došlé pošty je uveden vždy nejméně 1x za měsíc.[83] U zápisů není uveden odesílatel, pravděpodobně to byl jeho bratr Jan, který za něj v Praze vystupoval na základě Hanzalem vystavené plné moci. Vojtěch Hanzal opustil Buchenwald až po osvobození, do Čech se vrátil s ostatními politickými vězni, konkrétně 24. května. Ihned po návratu z lágru podal na svou ženu udání pro styk s důstojníky německé armády, šetření celé záležitosti probíhalo prakticky celý podzim roku 1945.[84] K rozluce tohoto nepovedeného manželství došlo v lednu roku 1946, dcera Věrka byla svěřena do otcovy péče.[85]

Po návratu do Prahy nastoupil opět do Památníku osvobození, kde pokračoval v započaté práci, tehdejší poslání PO bylo definováno jako specializovaný archiv dokumentů prvního a druhého čs. vojenského odboje. Přeorganizování tehdejšího vojenského archivnictví nebylo přímočaré. První rok po osvobození se vše především soustředilo na shromáždění archivních fondů, rozmístěných po různých místech mimo Prahu, kde jim hrozilo zničení. V té době se stal podplukovník Hanzal „zatimním“ zástupcem velitele VHÚ.[86]

---

80 NA, fond OVS – Buchenwald, Hälftlinks-Personal-Karte, vězeň. č. 1820.

81 AMP, fond Sbírka matrik, matrika UH N 19 (1891–1897), fol 164

82 NA, fond ÚV KSČ 100/36, sv. 231/07, s. 38–47.

83 ANM, fond Bohumil Přikryl, Packetbuch des Block 20, 1945, inv. č. 73.

84 ABS, fond 2 M 119 23, č. 157–159. V srpnu 1945 podává udání Vojtěch Hanzal, v září Květa Nevrlá, oba pro styk s důstojníky německé armády, resp. s nacisty a gestapáky. V říjnu pak oba společně podávají na Věru Hanzalovou udání pro kolaborantství.

85 NA, fond Policejní ředitelství Praha – Evidence obyvatelstva, Přihláška trvalého pobytu občana ze dne 12. 5. 1949.

86 VÚA, fond VHÚ 1945–1973, hlavní štáb spisy, čj. 3647 (6285), také tamtéž, VHÚ – Obyčejné – 1945, č. j. 3186.

Během svého pobytu v KT Buchenwald vstoupil do KSČ – členem byl od ledna 1942.[87] V lágru byl zapojen do ilegálního vedení „Československé brigády“ a sám udává, že školil soudruhy ve věcech vojenských. Po návratu z KT se ale velice rychle stal skrytým odpůrcem režimu, i když navenek se snažil zachovat jako loajální komunista. Vojtěch Hanzal ve svém životopise z roku 1951 vyjmenovává všechna členství v různých výborech a podvýborech KSČ, která by mohla u tehdejšího režimu prospět, je zřejmé, že se snažil vytvořit zdání vzorného soudruha. Současně udává různá členství v organizacích, které soustředily osvobozené politické vězně (Sdružení politických vězňů Buchenwald, Svaz osvobozených politických vězňů, Svaz národní revoluce).

Po únoru 1948 muselo dojít i ke změnám ve vojenském archivnictví, a to nejen organizačním, ale i personálním. Od tohoto roku byl na Hanzala ze stranických důvodů veden spis.[88] Vznikl už před únorem, především na základě shromážděných udání jeho spolupracovníků-soudruhů. Podřízení z VHÚ jej označují jako prospěchářského, arogantního a zákeřného člověka, zneužívajícího svého postavení zástupce velitele VHÚ. Byl udán jako sympatizant italského fašismu, očerněn z neoprávněného rozdělování materiálních výhod – tabáku, látek na stejnokroj a jiného nedostatkového zboží – vyčítáno mu bylo využívání služebního vozu k soukromým cestám. V roce 1947 na něj přišlo další udání, že místo pro ústav pracuje na svých pamětech, tedy na knize o italských legiích. Hanzal se navenek bránil právě svědomitým plněním svěřených stranických úkolů, přiznává, že v únoru 1948 plnil úkoly strany v rámci likvidace Československé obce legionářské (stal se „z pověření a dle směrnic strany předsedou Sdružení italských legionářů a domobranců, ve funkci setrval až do r. 1949, kdy bylo sdružení zrušeno“). Ve VHÚ se zúčastnil akcí „pro odstranění živlů nepřátelských a upevnění sil socialistických“.[89] V roce 1949 se stal členem Sokola(!) a zároveň Svazu československo-sovětského přátelství.

Vše výše uvedené přesto Hanzalovi nepomohlo. Památník osvobození a jeho ideologie, zaměření na legie a tradici, to vše mu bylo nakonec přičteno k tíži. V roce 1949 dochází k postupné reorganizaci vojenského archivnictví a jsou také odejiti nevyhovující zaměstnanci. Některé fondy se veřejnosti přímo uzavírají a jsou přístupné pouze prověřeným osobám, většinou příslušníkům StB. Hanzal byl převelen v roce 1949 do Brna na katedru Válečných dějin VTA, v roce 1952 dán do výslužby v hodnosti plukovníka, nedobrovolně tak musel ukončit aktivní vojenskou činnost. Nesl to těžce, jako velkou nespravedlnost. Po celý zbytek života se snažil dosáhnout na vyšší důchod, zkoušel to pomocí různých odvolání. Nezachránil ho ani internátní Kurz pro učitele Marx-Leninských kroužků, který absolvoval v Komorním Hrádku celý týden v červenci 1950. Na stranu však nezanevřel, členem KSČ zůstal až do smrti. A to i přes to, že byl v říjnu 1952 zatčen a vyšetřován za údajnou protistátní činnost. Toto obvinění se mu ale podařilo vyvrátit.

Třetí Hanzalovou ženou se po válce stala Zdeňka Jíchová, seznámil se s ní při výkonu svého povolání, byla sekretářkou v Památníku osvobození, kde Hanzal tehdy ještě pracoval. Společně s dcerou z předešlého manželství stále bydlel v Levé ulici v Podolí, v roce 1952

87 VÚA, Osobní spis plk. Vojtěcha Hanzala, Životopis, 12. července 1951.

88 NA, fond ÚV KSČ 100/36, svazek 231/07, 57 listů, nepaginováno.

89 VÚA, Osobní spis plk. Vojtěcha Hanzala, Životopis, 12. července 1951. Vedl branné oddělení ústředí KSČ, pracoval se s. Vodičkou a majorem Schramem).

se manželům narodil syn Vojtěch.[90] Hanzal byl v bydlišti hlášen až do roku 1952, pak je ale v evidenčním listě k datu 4. prosince uvedeno, že se odstěhoval do Brna. Evidence patrně nesouhlasí, zřejmě došlo k omylu. Podle údajů, které známe z jeho životopisů, pracoval Hanzal v letech 1949–1952 ve funkci zástupce náčelníka katedry Válečných dějin na nově vzniklé Vojenské technické akademii v Brně, odkud se v roce 1952, po svém nedobrovolném přeložení do výslužby vrátil do Prahy.[91] Od 1. 12. 1952 byl zaměstnán v komunálním podniku Osvobozená domácnost. Zemřel 17. 12. 1962.

Vladimír VICOVSKÝ (24. dubna 1903, Brno – 4. prosince 1969?[92])

O tomto redaktorovi, který byl jedním z autorů vzpomínek do Kroniky, se podařilo shromáždit nejméně informací. Jsou to ve srovnání s Hájkem a Hanzalem pouze střípky.[93] Narodil se a vyrůstal v Brně. Jako mladý osmnáctiletý student vstoupil do politiky a zapojil se do činnosti Mladé generace Československé národní demokracie (ČsND). První zmínku o Vicovském máme z roku 1921, kdy byl na zemském sjezdu zvolen členem předsednictva. Podle všeho je to asi jeho jediné zapojení do veřejného politického života. V roce 1922, po nedokončeném studiu práv, nastoupil v Brně jako redaktor do Národních novin. Mezi lety 1929 a 1937 přišel do Prahy, do Národních listů, později se vrátil zpět do Národních novin už jako jejich šéfredaktor.[94] Tady byl také v rámci akce Albrecht I. zatčen. Nebyl však jediným zatčeným šéfredaktorem, o jménech těch dalších víme například z intervence Národního svazu novinářů, který se za své zadržené členy hned v říjnu přimlouval u prezidenta Emila Háchy. Nejznámější z nich je dnes Ferdinand Peroutka (Přítomnost), spolu s ním byli zadrženi další šéfredaktoři: Vojtěch Holeček (Národní listy), Josef Jirout (Nová doba), František Naxera (Český deník), Valter Koch (Moravské noviny) a ještě mnoho dalších, jako např. již dříve zmínění Jan Hajšman či Lev Sychrava.[95]

V době svého zatčení žil v Praze. Vladimír Vicovský se poprvé objevuje jako vypravěč v Hájkově Kronice v roce 1940. Jako vězeň z Buchenwaldu byl evidován pod číslem 7366. Sám uvádí, že se v KT zapojil do ilegální činnosti, byl členem ilegálního Národního výboru za kraj Pražský. Od roku 1943 byl zařazen do skupiny „Malerei-komando“, ve které pracovali i další výtvarně a literárně nadaní političtí vězni jako Josef Čapek a Emil Filla. Pověřeni byli nejprve vypracováním rodinných kronik a později i rodokmenů velitelů a dozorců z KT Buchenwald.[96]

90 NA, fond Policejní ředitelství Praha – Evidence obyvatelstva, Přihláška trvalého pobytu občana ze dne 12. 5. 1949.

91 VÚA, Osobní spis plk. Vojtěcha Hanzala.

92 Zdroj: Národní knihovna ČR, Databáze národních autorit. Matriční zápisy z Prahy 4 toto datum neuvádějí, stejně jako databáze pražských hřbitovů. Kde zemřel a kde je pohřben, zatím nebylo zjištěno.

93 Až do třicátých let minulého století žil Vladimír Vicovský v Brně. V rámci výzkumu pramenů k této studii nebyl navštíven žádný brněnský archiv.

94 ABS, fond V/MV, spis V-5551 MV, svazek 1-3, Michaliczkova Eva a spol., sv. I, s. 67.

95 Archiv Kanceláře prezidenta republiky, fond KPR, inv. č. 1303/K, sign. D 609/45, Internovaní, intervence. Praha: 1939–1945, k. 240. Dne 26. 10. 1939 odeslal Národní svaz novinářů na Hrad intervenci ve prospěch třiceti novinářů, kteří byli zatčeni 1. 9. 1939.

96 ANM, fond J. Hájek, inv. č. 61.

Obrázek 5 – V. Vicovský po svém zatčení v r. 1949 (ABS, fond V/MV, spis V-5551 MV).

Podle svědectví, zapsaného v Hájkově Kronice, se od počátku věznění Vicovský zásoboval léčivy a zdravotnickým materiálem a na baráku vytvořil pro spoluvězně lékárnu. Dokonce se mu podařilo mnoho materiálu dostat do tábora v balíčcích zasílaných i ostatním vězňům. K užitku tato lékárna přišla několikrát, zejména po bombardování tábora Spojenci v srpnu 1944. On sám byl v průběhu věznění těžce nemocen, podle vlastních slov dokonce ilegálně operován spoluvězněm dr. Hornem, který mu vyjmul žlučník.

Zpět do vlasti odjel po osvobození tábora spolu s ostatními dne 13. 6. 1945. Po návratu byl jako těžce nemocný léčen až do konce roku 1945 v sanatoriu ve Vráži. Od roku 1946 opět začal pracovat jako novinář, stal se šéfredaktorem časopisu Rozmach, hospodářského týdeníku pro vnitřní obchod (pozdější titul Národní obnova). Vydávala ho Obchodní a živnostenská komora v ČSR. V březnu 1946, na první výroční členské schůzi, byl zvolen za uvězněné novináře do výboru Sdružení vězněných novinářů při SČN.[97] Své vzpomínky na KT Buchenwald otiskl v roce 1946 ve fejetonu k prvnímu výročí jeho osvobození.[98]

Na podzim roku 1948 znovu těžce onemocněl a prakticky až do svého dalšího zatčení pobýval po různých sanatoriích a nemocnicích. Byl obviněn, že se po převratu 1948 zapojil do ilegální činnosti a předával důležité zprávy do zahraničí. Podle protokolů byl napojen na ilegální brněnskou organizaci vedenou jeho příbuzným Zdeňkem Rotreklem.[99] Rotrekl byl bratrem Vicovského švagrové, manželky jeho bratra Vlastimila. Předávané zprávy se měly týkat pokusných vrtů na Příbramsku a výstavby důležitých továrních objektů, další zprávy

97 J. Cebe, *Spolkový život*, s.
98 Osvobození KT Buchenwald, *Svobodné noviny*, roč. 2, 1946, č. 88, 13. 4. 1946, s. 1–2.
99 ABS, fond V/MV, spis V-5551 MV, svazek 1-3, Michaliczkova Eva a spol.

se týkaly československé výroby a průmyslu. K těmto zprávám měl Vicovský přístup nejen jako redaktor Rozmachu, ale také přes svého bratra Vlastimila, který po válce pracoval na Ministerstvu průmyslu, odkud přešel do Státního plánovacího úřadu. Oba bratři tehdy bydleli společně v jednom domě v Podolí, v ulici Nad Cihelnou. V říjnu roku 1949 byl Vladimír Vicovský zatčen a v roce 1950 odsouzen za zločin vyzvědačství na 12 let těžkého žaláře.[100] Ve vězení strávil celých jedenáct let, nejprve v Jáchymově, pro špatný zdravotní stav byl přeložen do Leopoldova. V roce 1960 byl propuštěn na amnestii. O Vicovském jako o šéfredaktorovi Národních listů (sic!) se v této souvislosti zmiňuje Petr Vymyslický v článku *Rozhovor s politickým vězněm*.[101] Potkali se spolu v době, kdy byl pan Vymyslický uvězněn komunistickým režimem za podvracení republiky. Citace z rozhovoru: „Dá se mučení komunistů srovnat s nacisty?“ Odpověď: „Seděl se mnou šéfredaktor Národních listů Vladimír Vicovský. Za okupace byl jedním z prvních vězňů a také prvním z vězňů za komunistů. Ten nám řekl, že by hned šel do Dachau pěšky.“

Po svém propuštění zůstal Vladimír Vicovský v hledáčku StB, která jej sledovala pomocí jeho bývalého spoluvězně Jaroslava Hájka a dalších agentů.[102] Vicovský se z vězení na Leopoldově vrátil již s totálně podlomeným zdravím, byla mu přiznána 100% invalidita. Ačkoliv se snažil sehnat práci, nedařilo se mu. Krátce byl zaměstnán jako skladník ve Sběrných surovinách, práci musel ale pro nemoc opustit. V letech 1960–1962 se pravidelně scházel se svými bývalými spoluvězni v pražských kavárnách. Agenti StB, kteří se mezi nimi vyskytovali, donášeli na Vicovského zprávy, jak je patrné z dochovaných protokolů. Zpráva agenta Dobeše (Jaroslava Hájka) ze dne 13. 6. 1960 vypovídá o jeho názorech na vězení, na současnou politickou situaci, ale také například o dalších bývalých vězních z KT Buchenwald a jiných státu „nebezpečných“ osobách, se kterými se Vicovský během svého věznění setkal. Zajímavá je poznámka na okraji, kterou na základě Dobešovy/Hájkovy zprávy o jeho názorech na současnou politickou situaci učinil ten, kdo ji vyhodnocoval: „jde o charakteristiku, která je vhodná k získání“. Záznamy týkající se Vicovského sledování jsou vedeny až do června roku 1962, poté bylo zřejmě pro Vicovského nečinnost ukončeno s konstatováním, že objekt je již velmi nemocný a prakticky nevychází, ani se s nikým nestýká.

V roce 1968 podal Vladimír Vicovský žádost k Městskému soudu v Praze o obnovu řízení, tzv. rehabilitaci. Jeho žádosti bylo vyhověno a odsuzující rozhodnutí z roku 1950 bylo v celém rozsahu zrušeno.[103] Jako důvod bylo uvedeno použití nezákonných vyšetřovacích metod.

O rodině Vladimíra Vicovského mnoho nevíme. Vladimír Vicovský byl před válkou ženatý, rozvedl se až po propuštění z KT. Znovu se oženil v roce 1947 s Bertou Řepkovou, manželství zůstalo bezdětné. Jeho manželka byla po Vicovského zatčení propuštěna z kanceláře a pracovala jako dělnice. Její příjem musel stačit na obživu celé rodiny. Vladimír Vicovský zemřel v roce 1969.

---

100 ABS, fond V/MV, spis V-5551 MV, svazek 1-3, Michaliczkova Eva a spol.

101 Lenka Fojtíková, Rozhovor s politickým vězněm panem Vymyslickým z Dolních Bojanovic, in: *Slovácko – střípky ze Slovácka* (2006), www.slovacko.org (accessed 2018-01-28).

102 ABS, fond V/MV, spis V-5551 MV, sv. 3, s. 36–46.

103 ABS, fond V/MV, spis V-5551 MV, sv. I., s. 133.

Závěrem

Smyslem tohoto článku bylo přiblížit životní osudy tří lidí, které dohromady spojil nucený pobyt v koncentračním táboře, ve kterém všichni tři nosili označení „politický rukojmí“. Jejich názory, životní postoj i přesvědčení je stály to nejcennější – svobodu. Bez řádného soudu, tedy i bez možnosti očekávat konec trestu, za to, že byli něčím výjimeční, žili šest let v nejistotě, daleko od vlasti a od rodiny. Každý z nich se do táborového života zapojil podle svých možností a s jiným přesvědčením, Vicovský jako národní demokrat, Hanzal vstoupil do ilegální KSČ. Všichni koncentrák přežili, ale utrpení, prožité za okupace, pro ně neskončilo ani po nástupu nového režimu. I ten je všechny pro jejich názory a přesvědčení pronásledoval a následně uvěznil. Hanzalovi se podařilo odsouzení a dalšímu věznění uniknout, Hájek s Vicovským však takové štěstí neměli.

Tato studie přibližuje osudy pouze tří z více než patnácti stovek politických rukojmích z celého Protektorátu. Ti ostatní, neméně výjimeční, ještě na podrobnější zpracování svých osudů čekají. Literatura popisující život a osudy těchto neodsouzených vězňů nacistického režimu zatím neexistuje, některé citované knihy se o nich pouze okrajově zmiňují. Téma protektorátní političtí rukojmí tak na své zpracování stále čeká.